

گردشگری و توسعه پایدار در جوامع روستایی (مطالعه موردی: روستاهای بخش دهدز)

چکیده:

با گسترش روزافزون مهاجرت‌های روستایی، کاهش درآمد خانوارهای روستایی و افول کشاورزی روستایی، نیازی روزافزون به فعالیتی جایگزین و درعین حال مکمل برای کشاورزی احساس می‌شود تا به منظور توسعه پایدار روستایی، امکان بهره‌مندی روستاییان از معیشت پایدار فراهم آید که این خود بهبود کیفیت زندگی و رضایتمندی روستایی را به همراه می‌آورد. در طی چند دهه گذشته راهکارهای متعددی برای توسعه روستایی مطرح شده است، یکی از این راهکارها توسعه گردشگری در روستاهایی که دارای جاذبه‌های گردشگری هستند می‌باشد که می‌تواند باعث رونق اشتغال و افزایش درآمد روستاییان و کاهش مهاجرت به شهرها و دستیابی به اهداف توسعه پایدار شود. بخش دهدز در شهرستان ایذه واقع در شمال شرقی استان خوزستان یک ناحیه روستایی با اشتغال کشاورزی و دامداری می‌باشد که با ایجاد سدهای کارون ۳ و کارون ۴ باعث به زیر آب رفتن تعدادی از روستاها و بخش عظیمی از زمین‌های کشاورزی منطقه شده و باعث مهاجرت بسیاری از جمعیت روستایی منطقه به شهرهای اطراف شده است این در حالی است که روستاهای بخش دهدز از پتانسیل بالایی برای گسترش صنعت گردشگری برخوردارند. تحقیق حاضر به روش توصیفی و تحلیلی، به بررسی اثرات گردشگری در بخش دهدز برای دستیابی به توسعه پایدار در جوامع روستایی این منطقه پرداخته و با جمع‌بندی و شناسایی پتانسیل‌های گردشگری و اثرات گردشگری در منطقه، به این نتیجه رسیدیم که توسعه صنعت گردشگری در منطقه اثرات و پیامدهای مطلوبی از جمله افزایش اشتغال و درآمد و همچنین کاهش مهاجرت می‌باشد.

واژگان کلیدی: گردشگری، توسعه گردشگری، توسعه پایدار، جوامع روستایی، بخش دهدز

مقدمه:

امروزه صنعت توریسم فراتر از یک صنعت، به مثابه پدیده پویای جهانی و اجتماعی دارای پیچیدگی‌های خاص خویش است (Elliott, 1997). همچنین گردشگری به عنوان یکی از منابع درآمد و ایجاد اشتغال در سطح ملی می‌تواند رهیافتی برای توسعه اقتصادی در قلمرو ملی باشد. گردشگری به خصوص در زمانی که سود فعالیت‌های دیگر بخش‌های اقتصادی در حال کاهش باشد، جایگزین مناسبی برای آن‌ها و راهبردی برای توسعه است. بر این مبنا دلیل اصلی توسعه صنعت گردشگری غلبه بر پایین بودن سطح درآمد و ارائه فرصت‌های جدید شغلی و تحولات اجتماعی در جامعه محلی است (Oppermann, 1996). همچنین توسعه گردشگری روستایی در بسیاری از کشورهای پیشرفته نتایج مطلوبی در پی داشته و به ویژه در بعد اقتصادی آن، درآمدزایی و بازگشت سرمایه مشهود بوده است و این امکان را فراهم

می‌سازد تا نوع فعالیت‌های روستائیان از تولیدات کشاورزی به سمت کسب و کار خدماتی تغییر جهت دهد. گردشگری روستایی مزیت‌های اجتماعی و فرهنگی نیز با خود به همراه دارد. تعاملات اجتماعی مردم محلی با گردشگران، حفاظت از میراث فرهنگی، تعاملات فرهنگی، تقویت و افزایش آگاهی و ادراکات روستائیان از این مواردند (Ramanauskiene et al, 2006).

سکونتگاه‌های روستایی فضاهای جغرافیایی و یا چشم‌اندازهای مکانی- فضایی حاصل از برآیند مجموعه عوامل و نیروهای چشم‌انداز طبیعی و چشم‌انداز فرهنگی هستند. به عبارت دیگر، سکونتگاه‌های روستایی به‌عنوان پدیده‌های جغرافیایی نمود عینی و فضایی عوامل طبیعی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است. در این ارتباط فضاهای روستایی به‌عنوان نوعی چشم‌انداز جغرافیایی حاصل توزیع فضایی عناصر و پدیده‌ها در بخشی از فضای جغرافیایی است که شکل‌گیری و تحول آن‌ها متأثر از روابط و مناسبات میان ساخت‌های جغرافیایی است (سعیدی، ۱۳۸۴). گردشگری روستایی مقوله جدیدی در متون توسعه روستایی می‌باشد که، همچون توسعه دارای ابعاد و آثار گوناگونی است. گردشگری روستایی یکی از انواع گردشگری است که شکل پایدار آن در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی و محیطی، بستر ساز دستیابی به توسعه پایدار جوامع محلی می‌شود (رضانژاد اصل بناب و قاسم‌زاده، ۱۳۹۲). توجه به موضوع گردشگری روستایی، از دهه ۱۹۵۰ میلادی به بعد گسترش یافت و در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ میلادی، بیشتر در زمینه اقتصاد گردشگری روستایی برای کشاورزان در جوامع محلی مورد توجه قرار گرفت (Reinholde, 2000). در چارچوب تئوری توسعه پایدار روستایی، جامعه روستایی به گونه‌ای توأمان و یکپارچه مطمح نظر قرار می‌گیرد زیرا پایداری فضای روستایی ناظر بر ایجاد توازن میان انسان، محیط و فعالیت‌های اقتصادی اوست؛ به گونه‌ای که، توسعه پایدار نقطه توازن و تعادل در جهت تحقق اهداف توسعه در هریک از ابعاد محیطی، اجتماعی و اقتصادی جامعه روستایی را دنبال می‌کند؛ امری که در چارچوب پارادایم‌های گذشته به تعارض میان هریک از ابعاد توسعه انجامیده است. با این نگرش، توسعه روستایی فرایند همه جانبه و پایداری خواهد بود که در چارچوب آن توانایی‌های اجتماعات روستایی در جهت رفع نیازهای مادی و معنوی و کنترل مؤثر بر نیروهای شکل‌دهنده نظام سکونت محلی رشد و تعالی می‌یابد (مؤسسه توسعه روستایی، ۱۳۸۱).

توسعه و رشد گردشگری روستایی پیامدهای مطلوب اجتماعی، اقتصادی و محیطی به همراه دارد که در این ارتباط، سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان به گردشگری به‌عنوان صنعتی که ثبات اقتصادی و جمعیتی را برای جوامع روستایی به دنبال دارد، می‌نگرند و بسیاری گردشگری را به‌عنوان عنصر لازم برای حرکت به سوی اصلاح مناطق روستایی می‌دانند و از گردشگری به‌عنوان راهبردی که می‌تواند با توجه به اثربخشی خاص خود به جوامع روستایی حیات دوباره بدهد و آن‌ها را پابرجا نگه دارد، یاد می‌کنند (حیدریان ساربان، ۱۳۹۲). گردشگری روستایی می‌تواند تأثیرات متفاوتی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، محیطی و روان‌شناختی در محیط‌های روستایی برجای بگذارد و باتوجه به این که، کشور ایران از حیث جاذبه‌های فرهنگی، هنری، قومی، اجتماعی، تاریخی و محیطی و دارا بودن روستاهای متنوع و جذاب در زمره شگفت- انگیزترین ممالک جهان به‌شمار می‌آید و همچنین با عنایت به اینکه حدود ۲۸٫۵ درصد جمعیت روستایی ایران طبق سرشماری نفوس و مسکن (۱۳۹۰)، در مناطق روستایی زندگی می‌کنند، کشاورزی نمی‌تواند به تنهایی اشتغال و درآمد کافی را برای جمعیت روستایی فراهم آورد، بنابراین، گسترش گردشگری به‌عنوان یک راهبرد جدید در زمینه توسعه روستایی در ایران می‌تواند ایفای نقش نماید (اکبری سامانی و همکاران، ۱۳۹۱). در حال حاضر گردشگری بستر لازم را جهت تحقق توسعه روستایی هموار می‌سازد (Swarbrook, 1998).

در حالی که کشور ایران از لحاظ جاذبه‌های گردشگری جزء ده کشور اول جهان و از نظر تنوع گردشگری جزء ۵ کشور اول جهان محسوب می‌شود (WTO, 2000). ولی از لحاظ سهم گردشگری جهانی، موقعیت خوبی در دنیا ندارد که نیاز به نگاه کلی به عوامل و دلایل مؤثر در این زمینه دارد و وجود یک سازمان واحد برای اداره صنعت گردشگری ضروری می‌باشد (Kerr Bill et al, 1999). ولی کشور ایران از لحاظ گردشگری داخلی، خصوصاً گردشگری از شهرها به نواحی روستایی و طبیعی به علت جاذبه‌های بسیاری که در دل طبیعت و روستاها وجود دارد بسیار سرزنده و شکوفا می‌باشد و هر ساله شاهد رشد بیشتر گردشگری داخلی در سطح کشور هستیم، استان خوزستان به دلیل شرایط آب و هوایی فقط در فصول خاصی از سال میزبان گردشگران خارجی و داخلی می‌باشد اما در قسمت‌های شمالی استان خوزستان به دلیل کوهستانی بودن منطقه و ارتفاع زیاد دارای آب و هوای مناسبی در طول سال می‌باشد. بخش دهدز در شهرستان ایذه و در شمال شرقی استان خوزستان دارای آب و هوای مناسب، طبیعتی زیبا، وجود دو سد بزرگ کشور و همچنین وجود دریاچه کارون ۳ و جاذبه‌های گردشگری دیگر پتانسیل بالایی برای جذب گردشگر دارد و هر ساله خصوصاً در فصل بهار و تابستان که هوای استان گرم و شرجی می‌باشد، بخش دهدز

با داشتن هوایی معتدل میزبان گردشگران زیادی در سطح استان و کشور می‌باشد و حضور گردشگران موجب بروز پیامدهایی در سطح منطقه می‌شود که شناخت، بررسی و تجزیه و تحلیل این آثار موجب می‌شود که پیامدهای مثبت گردشگری به حداکثر و پیامدهای منفی آن به حداقل کاهش یابد و باعث ایجاد مزایا و منافع برای منطقه و دستیابی به توسعه پایدار در سطح منطقه شود.

روش تحقیق:

روش تحقیق در این مقاله توصیفی و تحلیلی می‌باشد و برای جمع‌آوری اطلاعات از روش کتابخانه‌ای و مشاهده میدانی و مصاحبه با افراد ساکن در منطقه مورد مطالعه پرداخته شده است. در این تحقیق اثرات مثبت گردشگری برای دستیابی به توسعه پایدار بر روستاهای بخش دهدز مورد مطالعه قرار می‌گیرد.

مبانی نظری:

گردشگری:

لغت گردشگری (tourism) از کلمه (tour) به معنای گشتن اخذ شده است که ریشه در لغت لاتین (tours) به معنای دور زدن، رفت و برگشت بین مبدأ و مقصد و چرخش دارد که از یونانی به اسپانیایی و فرانسه و در نهایت به انگلیسی راه یافته است (پاپلی یزدی، ۱۳۸۶). گردشگری باعث ایجاد اشتغال می‌شود، توسعه ناحیه‌ای را برمی‌انگیزاند، پایه‌ی اقتصاد ناحیه‌ای را متنوع می‌سازد و با افولی که در بسیاری از فعالیت‌های سنتی در نواحی روستایی و ناحیه‌ای صورت گرفته، گردشگری فرصتی برای احیاء نواحی روستایی و گسترش مزایای اجتماعی حاصل از آن را پیش رو می‌گذارد سازمان گردشگری جهانی است (Butler, et al, 1998). صنعت گردشگری می‌تواند منافع زیادی را برای جوامع مختلف به همراه داشته باشد، این منافع در پنج عنوان اصلی عبارتند از:

- توسعه زیرساخت‌ها، حمل و نقل، انرژی و ارتباطات
  - فراآوری زمینه مناسب برای توسعه و حمایت صنایع، کشاورزی، صنعت ساختمان، تغذیه و خدمات
  - جذب سرمایه‌های خارجی به صورت مستقیم و غیرمستقیم
  - هموارسازی بستر مناسب برای افزایش درآمدهای ملی، توسعه فرصت‌های شغلی و ایجاد تحول مثبت در سایر بخش‌های اقتصادی با استفاده از ضرب تکاثری صنعت گردشگری
  - بهبود استانداردهای زندگی (حیدری، ۱۳۸۳).
- مهم‌ترین هدف توسعه گردشگری توسعه اقتصادی-اجتماعی و دستیابی به توسعه پایدار در جوامع میزبان است.

گردشگری روستایی:

کنفرانس جهانی گردشگری روستایی (Rural Tourism Conference)، گردشگری روستایی را شامل انواع گردشگری با برخورداری از تسهیلات و خدمات رفاهی در نواحی روستایی می‌داند که امکان بهره‌مندی از منابع طبیعی و جاذبه‌های طبیعت را همراه با شرکت در زندگی روستایی (کار در مزرعه و کشاورزی) فراهم می‌آورد. علاوه بر این باید پذیرفت که ویژگی‌های متمایزی مانند فعالیت‌ها و موقعیت روستایی، گردشگری روستایی را از دیگر اشکال گردشگری جدا می‌کند، در عین حالی که تعریف و شاخص‌های فراگیری که مورد قبول همگان باشد، وجود ندارد (Sharpley, 1997). گردشگری روستایی می‌تواند در برگیرنده گستره وسیعی از گونه‌های مختلف گردشگری باشد. از این‌رو می‌توان گفت که توریست‌ها به دلایل مختلف و با انگیزه‌های متفاوت از نواحی روستایی بازدید می‌کنند و در بسیاری از فعالیت‌ها شرکت می‌کنند و به همین جهت نیز انواع خاصی از توریسم در نواحی روستایی دیده می‌شود که به شخص مسافر، ویژگی‌های مقصد و انگیزه از مسافرت بستگی دارد. بنابراین می‌توان با توجه به ظرفیت‌پذیری توریست محلی و نیز اهداف گردشگران، گردشگری روستایی را به پنج دسته تقسیم نمود (قدیری و همکاران، ۱۳۸۵). گردشگری روستایی به‌عنوان فرایندی در توسعه روستایی، در نظر گرفته می‌شود که می‌تواند در قالب سیاست‌های توسعه منطقه‌ای و محلی، امکان توزیع عادلانه خدمات و تسهیلات عمومی در مناطق روستایی را ایجاد کند که بهبود

کیفیت زندگی، کاهش مهاجرت‌های روستایی و برخورداری روستاییان را از معیشت پایدار را به همراه دارد (پورجعفر و همکاران، ۱۳۹۱). بعضی از سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان به گردشگری، به چشم صنعتی که ثبات اقتصادی و جمعیتی را برای جوامع روستایی به دنبال دارد، می‌نگرند، و بسیاری نیز می‌پندارند که توسعه گردشگری راه حل بسیاری از مشکلاتی است که مناطق روستایی گرفتار آنها می‌باشند. پس گردشگری را عنصر لازم برای حرکت به سوی اصلاح مناطق روستایی می‌دانند (Sharpley, 1997). گردشگری روستایی به عنوان اقتصاد تکمیلی در کنار کشاورزی و همچنین راهبردی در جهت کاهش فقر روستایی و کاهش فشار بر منابع جلوگیری از مهاجرت می‌باشد.

توسعه:

توسعه از نظر لغوی به معنی فراخی و وسعت است و در فرهنگ و بستر به فرآیند رشد، افتراق و تطور طبیعی یک نظام طی تحولاتی متوالی از حالتی ناقص به وضعیتی کامل‌تر تعریف شده است (ملکی، ۱۳۹۰). امروزه مفهوم توسعه از رشد اقتصادی صرف فراتر رفته و با مفهوم توسعه انسانی، عدالت اجتماعی، بهبود توزیع امکانات و تعادل‌های فضایی پیوند خورده است. در این راستا، ارتقای سطح زندگی افراد، هدف نهایی سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه اقتصادی- اجتماعی است (United Nations Population Fund, 2002). توسعه فرآیندی جامع از فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی است که هدف آن بهبود مداوم زندگی است و فعالیت‌های آزادی، مشارکت مناسب و توزیع عادلانه منافع از ارکان اساسی آن به شمار می‌آید (Attfeld and Mikinis, 1992)، همچنین توسعه فرایندی کمی و کیفی است که در یک جامعه در همه ابعاد اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی آن اثر می‌گذارد و سطوح مختلف زندگی را در بر می‌گیرد، یا به تعبیری می‌توان گفت توسعه فرایندی است که یک جامعه را از وضعی خاص به وضعی بهتر دست کم از نظر کیفیات زندگانی می‌رساند (لطیفی، ۱۳۸۳). توسعه یافتگی جریانی چند بعدی است که مستلزم تغییرات اساسی در ساخت اجتماعی، طرز تلقی مردم و نهادهای ملی و نیز تسریع رشد اقتصادی، کاهش نابرابری و ریشه‌کنی فقر و بی‌عدالتی است (تودارو، ۱۳۶۴).

پایداری:

پایداری به مفهوم دستیابی همزمان به اهداف محیط‌زیستی سالم، اقتصادی بهتر و جامعه‌ای عادلانه و مشارکتی، به جای قربانی نمودن هر یک از آن‌ها بر ضد دیگری است. پایداری زمانی می‌تواند در شهرها بکار بسته شود که شهرها ورودی‌های منابع (زمین، انرژی، آب و مواد) و خروجی‌های خود را (تضییع هوا، مایع و جامد) کاهش داده و در عین حال زیست‌پذیری خود را (سلامت، اشتغال، درآمد، مسکن، فعالیت‌های تفریحی، دسترسی، فضای عمومی و اجتماع) بهبود بخشند، در این صورت است که به عنوان شهر پایدار تعریف می‌شوند. بزرگ‌ترین تهدید پایداری شهرها، وابستگی به خودرو است (Newman, Kentworthy, 1999). پایداری، ایده‌ای بنیادی جهت تضمین کیفیت بهتر زندگی برای نسل حاضر و آینده است به این معنا که اطمینان حاصل کنیم همه کسب و کارها، خدمات عمومی، منابع طبیعی، اقتصادها و اجتماعات مورد استفاده در حال حاضر را به گونه‌ای استفاده کنیم که نیاز نسل حاضر را برطرف کرده و ظرفیت ادامه یافتن به نسل‌های آینده را داشته باشند.

توسعه پایدار:

اصطلاح توسعه پایدار در سال ۱۹۸۷ با انتشار «آینده مشترک ما» توسط کمیسیون جهانی وارد عرصه‌های جدیدی شد. گزارش برانت لند توسعه پایدار را بدین شرح تعریف می‌نماید: توسعه‌ای که نیازهای نسل حاضر را بدون به خطر انداختن توانایی نسل‌های آینده برای تأمین نیازهای خود، برآورده می‌سازد. توسعه پایدار از زمان برگزاری اجلاس سران در سال ۱۹۹۲ به این طرف به عنوان یکی از مهم‌ترین پارادایم‌های توسعه برای اواخر قرن بیستم مطرح شده است. از دهه ۱۹۸۰ به بعد توسعه پایدار چتر خود را بر ابعاد مختلف توسعه گستراند و امروزه به عنوان هدف آرمانی کلیه جوامع درآمده است (Greenwood, 1999). توسعه پایدار رویکردی است که به دنبال پیشینه کردن سود خالص توسعه اقتصادی با در نظر گرفتن نگهداری و حفظ کیفیت منابع طبیعی در طول زمان است (Pearc, 1990). توسعه پایدار یکی از جامع‌ترین مفاهیم در دهه‌های اخیر می‌باشد این واژه در مفهوم گسترده آن به معنی اداره و بهره‌برداری صحیح و کارا از منابع مالی، نیروی انسانی و... برای دستیابی به الگوی مصرف مطلوب که با به کارگیری امکانات فنی، ساختار و تشکیلات مناسب برای رفع نیاز نسل امروز و آینده به طور

رضایت بخش امکان پذیر می شود. توسعه پایدار نه فقط بهبود نسل حاضر بلکه نسل های آینده را نیز را در نظر دارد (زیاری، ۱۳۸۷). به طور کلی توسعه پایدار بر چهار اصل استوار است:

- آینده: اثر فعالیت های بشر بر توانایی نسل های آینده برای تأمین نیازها و آرمان های خود، باید مورد توجه قرار گیرد.
- محیط: هزینه های محیط زیستی هر فعالیتی باید همواره در نظر گرفته شود.
- عدالت: تعهد به دسترسی عادلانه به منابع در بین نسل ها.
- مشارکت: افراد قادر به شرکت در تصمیم گیری ها و فرایندهای واقعی توسعه باشند (Elkin, et al, 1991).

توسعه پایدار همه ابعاد توسعه را به طور یکپارچه و در تعامل با یکدیگر در نظر می گیرد، سه بعد مهم توسعه پایدار عبارتند از بعد اقتصادی، اجتماعی و محیط زیست. هر کدام از این ابعاد را می توان با توجه به شاخص های توسعه پایدار مورد سنجش قرار داد.

گردشگری و توسعه پایدار:

گردشگری روستایی به عنوان فلسفه ای برای توسعه روستایی مطرح گردیده است که این جنبه دارای سه دیدگاه مهم است. در دیدگاه اول، گردشگری به عنوان راهبردی برای توسعه روستایی است که انعکاس دهنده ویژگی محیط روستایی است. در دیدگاه دوم، گردشگری را به عنوان ابزار و سیاستی برای بازساخت اقتصاد روستایی می شناسند (شکوئی، ۱۳۷۵)، (Slee et al, 1997)، و دیدگاه سوم از گردشگری به عنوان سیاست و ابزاری برای توسعه روستایی پایدار قلمداد کرده اند (Lanea, 1994). هدف توسعه پایدار گردشگری دربرگیرنده موارد زیر است: ۱) اصلاح کیفیت زندگی جامعه میزبان؛ ۲) تأمین تجارب کیفی برای گردشگران؛ ۳) حفظ محیط زیست که هم جامعه میزبان و هم گردشگران وابسته به آن هستند (پاپلی یزدی و دیگران، ۱۳۸۵). توسعه پایدار محلی بر پایه توسعه اجتماعات محلی بنا می شود و حل مشکلات از درون محله با ترکیب سرمایه های طبیعی، کالبدی، انسانی و اجتماعی مقدور خواهد شد و به بیانی توسعه پایدار محلی رویکردی متوجه به اجتماعات محلی دارد و این عنصر بیشترین نقش را برای دستیابی به این مهم داراست (خاکپور و همکاران، ۱۳۸۸).

توسعه روستایی جریانی است که مردم روستایی را هدایت می کند تا خود را در جهت کنترل بر محیط خویش بالا ببرند (حسینی ابری، ۱۳۸۰). امروزه توسعه روستایی یکی از اهداف مهم کشورها به شمار می آید. با توجه به مشکلات موجود در روستاها همانند بیکاری، فقر، بهره وری پایین در بخش کشاورزی و بهره برداری بیش از حد از منابع طبیعی، توجه به بدیل های دیگر اقتصادی همانند گردشگری ضروری می باشد (اشتری مهرجردی، ۱۳۸۴). توسعه روستایی، به معنای توسعه در همه ابعاد روستایی است که مهم ترین آن ها دستیابی به رشد اقتصادی و رفاه اجتماعی برای همه افراد روستا می باشد. توسعه روستایی را می توان نتیجه بلوغ اندیشه ها و تلاش پیگیر و اقدام جدی روستاییان برای بهسازی جامعه خویش از طریق خودآموزی، خودیاری و همیاری با استفاده از سهم ملی که به آنها تعلق می گیرد، تعریف کرد (مهدوی و نجفی کانی، ۱۳۸۴). با توجه به ویژگی بارز گردشگری روستایی به مثابه یکی از مردمی ترین اشکال گردشگری، می توان انتظار داشت که این صنعت، از یک سو به رشد اقتصادی و تنوع فعالیت های روستایی و از سوی دیگر با جذب مازاد نیروی انسانی به ایجاد اشتغال و درآمدزایی برای ساکنان روستاها کمک کند، بدین ترتیب فرصتی برای توسعه همه جانبه قلمداد شود (سقایی، ۱۳۸۲). گردشگری روستایی موجب توسعه اقتصادی جامعه محلی و بهبود کیفیت زندگی در مناطق روستایی می گردد (Djekic, 2007). گردشگری امتیازات اقتصادی قابل ملاحظه ای برای نواحی روستایی از طریق توسعه درآمدی و زیرساختی (به ویژه از لحاظ اقتصادی برای مناطق حاشیه ای و کمتر توسعه یافته) ایجاد می نماید. گردشگری در سطح محلی می تواند برای صاحبان تجارت با سرمایه ی نسبتاً اندک، رشد اقتصادی ارگانیک فراهم کند و یک جایگزین بالقوه برای فعالیت های سنتی در روستا و کارگران محلی ارائه دهد (Hall, 2005:4). توسعه گردشگری روستایی می تواند، نقش مهمی در رفع فقر، اشتغال زایی و افزایش درآمد برای مردم مناطق روستایی قلمداد شود (Sebele, 2010). همچنین صنعت گردشگری موجب تغییراتی در زندگی روزانه و فرهنگ جامعه میزبان می شود (Mathieson & Wall, 1982)، این تغییرات می تواند وضعیت فرهنگی جامعه میزبان را بهبود بخشد و آن را غنی تر سازد (Polucha & Zukovskis, 2010).

امروزه صنعت گردشگری و به ویژه اکوتوریسم، به عنوان رویکردی جدید برای توسعه هم‌زیستی انسان و اجتماع، به منظور بهره‌وری اقتصادی، در توسعه مناطق جایگاه خاص و مناسبی یافته است. از این رو مناطق دارای چشم اندازهای طبیعی به واسطه وضعیت جغرافیایی و زیست‌محیطی از نظر اقلیمی و توپوگرافی و هیدرولوژیکی جاذبه‌های ویژه‌ای را به وجود می‌آورند. از راهبردهایی که اخیراً در اغلب کشورهای جهان مورد توجه قرار گرفته و حتی در برخی از این کشورها به اجرا درآمده و نتایج مثبتی نیز به همراه داشته، توسعه و گسترش گردشگری در نواحی روستایی که دارای پتانسیل‌های لازم برای گسترش گردشگری است، می‌باشد (شارپلی، ۱۳۸۰). توسعه گردشگری جهت فقرزدایی و کاهش مهاجرت، ایجاد رفاه اجتماعی، حفظ ویژگی‌های فرهنگ سنتی، حفظ بافت سنتی، ارتباطات فرهنگی، حفظ منابع طبیعی و فرهنگی، تقویت غرور ملی و ایجاد فرصت‌های شغلی در کنار فعالیت‌های کشاورزی و دامداری در مناطق روستایی و دور افتاده، عنصری اساسی و ضروری محسوب می‌شود (قادری، ۱۳۸۳). گردشگری روستایی به لحاظ اهمیت حفظ فرهنگ روستایی و ممانعت از مهاجرت روستا - شهری و وجود منابع طبیعی و زیست محیطی دارای پتانسیل بالایی برای جذب گردشگر و همچنین سیاست‌های مدیریت روستا - شهری می‌باشد. تاعلاوه بر ارتقاء رفاه عموم روستائیان از مهاجرت‌های روستا - شهری ممانعت به عمل آید.

جدول شماره ۲: اهداف توسعه پایدار، توسعه گردشگری روستایی و توسعه روستا

توسعه پایدار	حفاظت و نگهداری محیط‌زیست، ترکیب متعادل اقتصاد و محیط در فرایند تصمیم‌گیری، استفاده بهینه از منابع محیطی، احترام به حقوق نسل‌های آینده در بهره‌گیری از منابع، گسترش هم‌زمان رشد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی
توسعه گردشگری روستایی	توسعه کشاورزی و بهبود صنایع دستی روستایی، افزایش مشارکت روستایی، ارتقای کیفیت زندگی، بهبود رفاه اجتماعی، برآوری رضایت‌مندی روستائیان، امنیت انسانی، غذایی و فرهنگی، کاهش مهاجرت‌های روستایی، حفاظت فرهنگ بومی روستایی، اشتغال‌زایی روستایی، افزایش درآمد خانوارهای روستایی، استفاده کارآمد و بهینه از منابع محلی، استفاده مناسب از منابع بدون استفاده.
توسعه روستایی	افزایش تولید محصولات کشاورزی، توسعه فرصت‌های شغلی روستایی، تأمین نیازهای روستایی، بهبود بهره‌وری و درآمد روستایی، کاهش فقر، افزایش رفاه روستایی، توسعه مشارکت روستایی، برآوری امنیت شغلی و غذایی، انتقال منابع عمومی به نواحی روستایی، بهبود زیرساخت‌های روستا، کاهش مهاجرت‌های روستایی، تقویت جایگاه روستا در اقتصاد ملی و منطقه‌ای، توجه به تاریخ و فرهنگ بومی.

منبع: (محمودی‌نژاد، ۱۳۸۷، به نقل از مرادی مسیحی و قاسمی، ۱۳۹۳).

پیشینه تحقیق:

محمودی ده‌چشمه و زنگی‌آبادی (۱۳۷۸)، در مقاله‌ای با عنوان "امکان سنجی توانمندی‌های اکوتوریسم با بررسی نقاط ضعف و قوت یا فرصت‌ها و تهدیدهای استان چهارمحال و بختیاری" به بررسی روش گردشگری طبیعی استان چهارمحال و بختیاری پرداخته و به این نتیجه می‌رسد که مهمترین مشکل توسعه گردشگری طبیعی در این استان، به رغم دارا بودن قابلیت‌های فراوان، ضعف مدیریتی و زیرساخت‌ها می‌باشد.

مرادنژادی، (۱۳۸۲)، در تحقیقی با عنوان "توریسم و توسعه روستایی در ایران" به بررسی تأثیر توسعه گردشگری بر توسعه روستایی پرداخته و گردشگری را یک عامل اقتصادی عمده و بسیار مؤثر دانسته‌اند که در سال‌های اخیر، مورد توجه قرار گرفته است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که گردشگری می‌تواند اثرات گوناگون بر توسعه داشته باشد، که از آن جمله است: ایجاد مشاغل گوناگون و نیز گستردگی زمینه‌ی اشتغال در گردشگری، به گونه‌ای که همه‌ی کارگران ساده و بدون مهارت و همچنین، همه‌ی صاحبان مهارت‌های گوناگون می‌توانند در این رشته شاغل شوند.

تقوایی و همکاران (۱۳۹۱)، در مقاله‌ای با عنوان "امکان‌سنجی توسعه اکوتوریسم در ناحیه سامان چهارمحال بختیاری" با شناخت قابلیت‌ها و جاذبه‌های گردشگری و بررسی مشکلات و تنگناهای توسعه گردشگری در ناحیه سامان، علل اصلی توسعه نیافتگی گردشگری این ناحیه را کمبود امکانات و تأسیسات زیربنایی و عدم سرمایه‌گذاری‌های کافی در اماکن اقامتی ناحیه دانست. در نتیجه به ارائه طرح‌های جامع و مدون گردشگری و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و دولتی را زمینه‌ساز توسعه اقتصادی ناحیه سامان می‌داند.

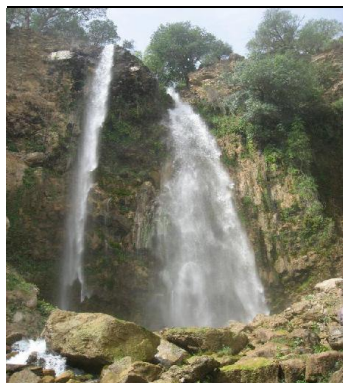
اکبری سامانی و همکاران (۱۳۹۲)، در مقاله‌ای با عنوان "ارزیابی گردشگری پایدار روستایی (موردشناسی: بخش سامان- شهرستان شهرکرد" به بررسی شاخص‌های پایدار گردشگری در نواحی روستایی بخش سامان، به لحاظ اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، محیطی- کالبدی و نهادی که منجر به ایجاد پایداری گردشگری در محیط روستایی می‌شوند پرداخته و پس از جمع‌آوری اطلاعات و تجزیه و تحلیل آن‌ها به این نتیجه رسیده که از مجموع ۴۲ شاخص مورد مطالعه گردشگری پایدار روستایی، ۸ شاخص از دیدگاه مردم و ۱۵ شاخص از دیدگاه مسئولان تأیید شدند که با تحلیل نظرات دو دیدگاه، همگرایی (همسانی) در ۲۵ شاخص و واگرایی (ناهمسانی) در ۱۷ شاخص مشاهده شده است.

محدوده مورد مطالعه و یافته‌های تحقیق:

بخش دهدز، از توابع شهرستان ایذه در استان خوزستان و در عرض ۳۱ درجه و ۲۰ دقیقه تا ۳۱ درجه و ۵۰ دقیقه عرض شمالی و ۴۹ درجه و ۲۵ دقیقه تا ۵۰ درجه و ۲۰ دقیقه در طول شرقی نسبت به گرینویچ واقع شده است. و در یک منطقه کوهستانی واقع شده که از شمال شرقی به استان چهارمحال و بختیاری، از جنوب شرقی به استان کهگیلویه و بویراحمد، از غرب و شمال غربی به شهرستان ایذه و از جنوب به شهرستان باغملک محدود می‌شود. بخش دهدز، از سال ۱۳۱۱ به بخش تبدیل شده است و مساحتی حدود ۱۳۲۰ کیلومتر مربع وسعت و طبق سرشماری سال (۱۳۸۵)، ۲۴۰۰۰ هزار نفر جمعیت دارد که در ۳ دهستان (دهدز، دنباله رود شمالی و دنباله رود جنوبی) متشکل از ۱۴۳ روستا (که در حدود ۴۰ روستا از مجموع ۱۴۳ روستا تقریباً خالی از سکنه شده است) زندگی می‌کنند. مرکز این بخش شهر دهدز، با ارتفاعی ۱۶۵۰ متر از سطح دریا، مرتفع‌ترین شهر استان خوزستان محسوب می‌شود. همچنین فاصله‌ی شهر دهدز تا مرکز استان ۲۳۵ کیلومتر است. بخش دهدز از نظر اقلیمی شرایطی متفاوت با اقلیم استان خوزستان دارد به گونه‌ای که در فصول گرم، آب و هوایی معتدل و در فصول بارش ریزش‌های جوی به صورت برف بوده و در هنگامی که مرکز استان آب و هوایی آلوده گاهی تا چندین برابر میانگین جهانی دارا می‌باشد بخش دهدز با وجود پوشش جنگل‌های عمدتاً از نوع بلوط دارای طراوت خاصی است. وجود طبیعتی زیبا با ترکیبی از کوه‌های برفگیر، آبشارهای زیبا، دشت‌های بزرگ و کوچک با لاله‌های واژگون و دریاچه‌هایی که در پشت سدهای کارون ۳ و ۴ ایجاد شده و تقریباً بخش دهدز را به یک شبه‌جزیره تبدیل کرده و این نقطه از خاک خوزستان را به یکی از پرآب‌ترین مناطق ایران تبدیل کرده است و همچنین وجود زیارتگاه‌ها و مناطق باستانی و تفریحی فراوان در این منطقه باعث شده که هر ساله در فصلهای مختلف سال، خصوصاً در فصل بهار گردشگران زیادی به این منطقه جذب شوند. از مهم‌ترین جاذبه‌های گردشگری بخش دهدز می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: (رجوع شود به جدول شماره: ۳ و شکل شماره: ۲).

جدول شماره ۳: مهم‌ترین جاذبه‌های گردشگری بخش دهدز

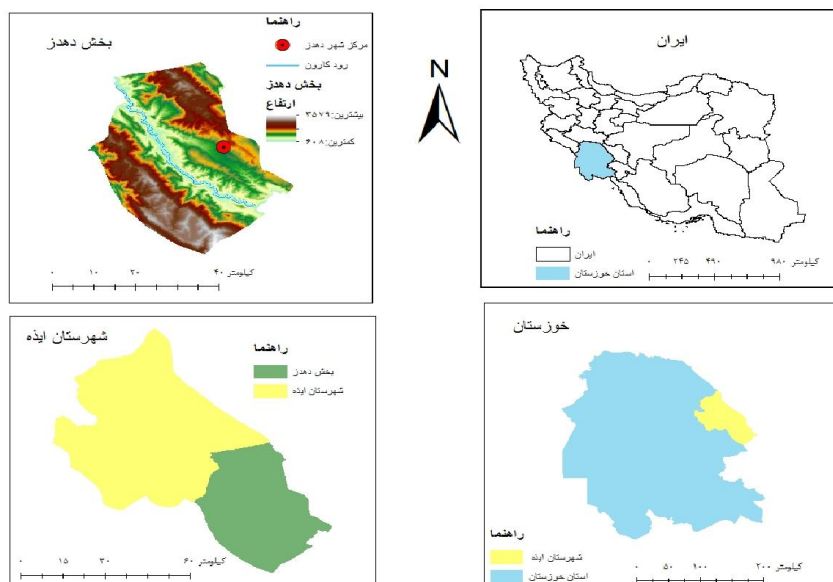
جاذبه‌های گردشگری بخش دهدز	دریاچه‌ی کارون ۳، سد کارون ۳، پل‌های کارون ۳، جزیره‌های کارون ۳، آبشار شیوند، منطقه نمونه مونغشت و شالو، منطقه نمونه رکعت، پارک جنگلی بلوط‌بلند، پارک دولت، دهکده تفریحی توریستی زراس (در حال احداث)، باغات و منظره‌ی زیبای روستاهای شیوند و حاجی کمال، دشت بزرگ، مقبره امامزاده شاهپور (ع)، شیریزدان، چهل تنان، آقا مسلم و قدمگاه امامزاده عبدالله (ع) از برادران امام رضا (ع)، تل قدیمی (توبره ریز)، کاروانسرای دهدز (دوره ایلخانی)، غار پارینه‌سنگی و سنگ‌نگاره‌های شیوند، علاوه بر این جاذبه‌ها، باید گفت که جاذبه مهم دیگر منطقه دهدز آب و هوای مناسب آن است که باعث جذب جمعیت بسیاری شده است
----------------------------	--

(ب): آبشار شیوند

شکل شماره ۲(الف): دریاچه کارون ۳

شکل شماره ۴: موقعیت محدوده مورد مطالعه (منبع: نگارندگان)

اثرات گردشگری بر روستاهای بخش دهدز

اثرات گردشگری بر نواحی روستایی با توجه به ماهیت فعالیت گردشگری و ارتباط تنگاتنگ گردشگری با فعالیت‌های گوناگون اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی می‌تواند بسیار متنوع و گسترده باشد. گردشگری اگر به درستی توسعه یابد با توجه به پتانسیل بالایی که در منطقه وجود دارد می‌تواند بر محیط محلی و جوامع میزبان اثرات مثبت بسیاری داشته باشد و باعث دستیابی روستاها به توسعه پایدار شود. با توجه به مهاجرت‌های تقریباً گسترده‌ای که در سال‌های اولیه احداث سد کارون ۳ به وجود آمد روستاهای زیادی در بخش دهدز خالی از سکنه شدند، اما به مرور زمان این مهاجرت‌ها رو به کاهش رفت شاید یکی از مهم‌ترین علل کاهش مهاجرت ایجاد اشتغال‌هایی (هر چند جزئی و گاهی فصلی) است که در بخش گردشگری و خدمات به گردشگران به وجود آمده باشد. توسعه گردشگری در بخش دهدز باعث به وجود آمدن اثراتی بر جوامع روستایی این بخش شده است. این توسعه در صورت برنامه‌ریزی درست می‌تواند راه را برای دستیابی به توسعه پایدار در بخش دهدز هموار سازد. در جدول شماره (۴)، اثرات گردشگری برای دستیابی به توسعه پایدار در بخش دهدز آمده است.

جدول شماره (۴)، اثرات گردشگری و دستیابی به توسعه پایدار در بخش دهدز

اقتصادی	ایجاد اشتغال، کاهش بیکاری، افزایش درآمد ساکنان، ارتقا سطح زندگی، افزایش سرمایه و سرمایه گذاری، معرفی توانمندی‌های بالقوه منطقه برای سرمایه گذاری در صنعت گردشگری، احداث تأسیسات جدید، زیرساخت ها و جاذبه‌های انسان ساخت، افزایش میزان دسترسی به امکانات و تسهیلات، استفاده مجدد از ساختمان‌های بلااستفاده، توسعه امکانات دسترسی و حمل و نقل، افزایش فروش خرده فروشی‌ها، فروش تولیدات کشاورزان و دامداران، افزایش اشتغال در بخش‌های خدماتی و ساختمانی، بهسازی و توسعه تأسیسات زیربنایی موجود، حمایت از اقتصاد محلی، فراهم کردن زمینه توسعه درآمدت و پایدار در منطقه،
اجتماعی	کاهش مهاجرت، بکارگیری توان‌های موجود محلی، افزایش سطح پایداری منافع مردم و مشارکت آن ها در فعالیت های متنوع، تقویت ارزش ها و سنن محلی در منطقه، معرفی فرهنگ و آثار فرهنگی منطقه به گردشگران، ایجاد امکان مبادلات فرهنگی و تعامل های اجتماعی، انتقال ارزش‌های فرهنگی مثبت به سایر مردمان، بهبود و افزایش سطح فرهنگ روستائیان، تأمین نیازهای روستایی، انتقال منابع عمومی و امکانات به روستاهای منطقه،
زیست‌محیطی	حفاظت از محیط‌زیست منطقه، شناخت بیشتر منطقه و توان‌های آن، معرفی منطقه به عنوان یک مقصد گردشگری، تمیز نگه داشتن محیط توسط مردم، ایجاد انگیزه و اقدام برای برنامه‌ریزی و مدیریت محیط طبیعی، افزایش آگاهی ساکنین نسبت به محیط طبیعی، کمک به حفاظت از منابع طبیعی، توسعه فعالیت‌هایی هماهنگ با محیط زیست،
نهادی	افزایش درآمدهای مالیاتی برای نهاد های دولتی از محل فعالیت‌های مرتبط با گردشگری، افزایش سطح آگاهی عمومی نسبت به گردشگری و توسعه، مشارکت مردم با نهادهای دولتی برای خدمات رسانی به گردشگران و همکاری با گردشگران، مشارکت و تلاش ارگان‌های دولتی برای توسعه پایدار گردشگری، برنامه‌ریزی برای توسعه گردشگری در جهت رسیدن به توسعه پایدار روستایی.

بخش دهدز یک جامعه روستایی است که بیشتر افراد این بخش به اشتغال کشاورزی و دامداری می‌پردازند. با توجه به اینکه رود کارون در مرکز این بخش می‌گذرد و همچنین اراضی کشاورزی مناسبی در اطراف رودخانه وجود داشت و همچنین با توجه به اینکه از قدیم اینگونه بوده که روستاها در جایی به‌وجود می‌آمده‌اند که آب کافی و خاک حاصلخیز وجود داشته باشد بیشتر روستاهای بخش دهدز نیز از این قانون پیروی کرده و در اطراف این رودخانه به‌وجود آمده‌اند و نسل‌ها در کنار رود کارون به اشتغال در بخش کشاورزی و باغداری زندگی می‌گذراندند. اما در سال‌های اخیر با احداث سد کارون ۳ و سد کارون ۴ باعث به زیر آب رفتن روستاها و اراضی کشاورزی این منطقه شده و به علت نبود اشتغال جایگزین برای کشاورزی باعث مهاجرت بخش عظیمی از جمعیت روستایی بخش دهدز شده و خالی شدن روستاهایی از سکنه شده است. لازم به ذکر است که گرچه احداث سد در منطقه باعث از بین رفتن روستاها و اراضی روستایی بسیاری گردید اما با ایجاد دریاچه‌ای به طول تقریباً ۶۰ کیلومتر و در تطابق با کوه مونگشت شاهد مناظر بسیار زیبایی در سراسر بخش دهدز می‌باشیم. با توجه به ازدحام جمعیت در شهرها و گسترش بی‌اندازه شهرها و همچنین مشکلات زیست‌محیطی که در دهه‌های اخیر به وجود آمده، حفظ و توسعه روستاها و ایجاد امکاناتی برای جلوگیری از مهاجرت جمعیت روستائیان به شهرها امری ضروری است. با توجه به اینکه بیشتر مهاجرت‌هایی که از روستاها به شهرها اتفاق می‌افتد جنبه اقتصادی و بیشتر به منظور اشتغال در شهرها مهاجرت می‌کنند یکی از بهترین راهکارها توسعه صنعت گردشگری در جوامع روستایی است. با توجه به اثراتی که توسعه گردشگری بر جوامع روستایی بخش دهدز دارد و همچنین برای جلوگیری از مهاجرت جمعیت روستایی بخش دهدز به شهرهای مجاور، ایجاد اشتغالی که مکمل کننده کشاورزی باشد نیاز است و با توجه به پتانسیلی که بخش دهدز در جذب گردشگر دارد توسعه این صنعت در بخش دهدز گام بلندی برای دستیابی به توسعه پایدار است.

نتیجه گیری:

در واقع توسعه گردشگری و توسعه روستایی دو عامل مرتبط به هم بوده که توسعه هر کدام بر دیگری اثری مثبت دارد گردشگری روستایی منبع با ارزشی برای اشتغال‌زایی و ایجاد درآمد است و توسعه این صنعت در جوامع روستایی می‌تواند به توسعه

اجتماعی، اقتصادی جوامع روستایی و حمایت از محیط زیست و فرهنگ روستایی و به عنوان اشتغالی مکمل کشاورزی باشد. همچنین در صورت توجه کافی به توسعه گردشگری روستایی، دستیابی به توسعه پایدار را به همراه دارد زیرا توسعه گردشگری خصوصاً توسعه گردشگری روستایی باعث ایجاد اشتغال و درآمدزایی و از بین بردن فقر، ایجاد رفاه اجتماعی، حفظ ویژگی های فرهنگ سنتی و همچنین به حفظ منابع طبیعی و کاهش مهاجرت از روستاها شود. توسعه گردشگری در نواحی روستایی با توجه به تأثیراتی که گردشگری در زمینه های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دارد اگر با مدیریتی عالمانه، آگاهانه و با برنامه ریزی درست توسعه یابد باعث توسعه پایدار در نواحی روستایی می شود. با توجه به اینکه صنعت یا کارخانه تولیدی خاصی در بخش دهدز که شرایط اشتغال مردم و به خصوص جوانان این بخش را فراهم کند وجود ندارد و همچنین کمبود اراضی کشاورزی به علت از بین رفتن بخش اعظم این اراضی بعد از احداث سد کارون ۳ و بازده کم این اراضی در سال های گذشته به علت خشکسالی های متوالی که در چند سال گذشته پیش آمده باعث مهاجرت جمعیت روستاهای بخش دهدز (به خصوص جوانان) به شهرهای همجوار شده و باعث خالی شدن روستاهای زیادی در بخش دهدز شده است. با توجه به اینکه بخش دهدز پتانسیل و ظرفیت مناسب برای توسعه صنعت توریسم را دارا می باشد و نیز با توجه به بررسی های انجام شده در چند سال اخیر شاهد افزایش تعداد گردشگران به بخش دهدز و ایجاد اثرات مطلوبی بر شرایط اقتصادی و اجتماعی مردم این منطقه بوده ایم پس نتیجه می گیریم که یکی از مهم ترین راهکارهای اساسی برای توسعه بخش دهدز توسعه صنعت گردشگری به عنوان یک صنعت پاک، کم هزینه و اشتغال زا برای برون رفت از مشکلات حاضر و دستیابی به توسعه پایدار است. با توجه به فرصت ها و پتانسیل هایی که در بخش دهدز برای جذب گردشگر وجود دارد و در راستای اثراتی که گردشگری در تحولات اقتصادی و اجتماعی این منطقه و دستیابی به توسعه پایدار در بخش دهدز پیشنهاد های زیر ارائه می شود.

پیشنهادهای:

- ۱- مناسب نبودن امکانات زیرساختی موجود در بخش دهدز و جاده های منتهی به این بخش را می توان مهم ترین مانع توسعه گردشگری در بخش دهدز نام برد. پس گسترش زیرساخت های ارتباطی جدید و بهسازی زیرساخت های موجود از اهمیت بالایی در توسعه گردشگری بخش دهدز می باشد.
- ۲- با توجه به پتانسیل بالایی که در وجود منابع طبیعی برای توسعه گردشگری در منطقه وجود دارد، می توان از منابع طبیعی به عنوان بستر گردشگری برای توسعه گردشگری متناسب با ظرفیت پذیری منطقه به گونه ای که باعث بی توجهی به حفاظت از محیط زیست نشود استفاده کرد.
- ۳- با توجه اینکه احداث سد کارون ۳ باعث آب گرفتگی بخش عظیمی از زمین های کشاورزی، در بخش دهدز شده است و تعداد زیادی از روستاهای این بخش که در محدوده رودخانه کارون بودند با کمبود زمین مواجه شده و باعث مهاجرت از این روستاها شده است، پس با وجود کمبود زمین می توان با توسعه گردشگری به عنوان اشتغالی مکمل کشاورزی در روستاهای بخش دهدز، باعث ایجاد شغل در منطقه شده و از مهاجرت روستائیان به شهرهای همجوار بکاهد، اما باید در نظر داشت که گردشگری باعث لطمه زدن به اشتغال منطقه (کشاورزی) نشود و نباید از گردشگری به عنوان جایگزینی برای کشاورزی استفاده شود بلکه باید از گردشگری برای مکمل کشاورزی و راهکاری برای ایجاد اشتغال و توسعه بخش دهدز در جهت رسیدن به توسعه پایدار باشد.
- ۴- آگاه سازی مردم از توسعه گردشگری به عنوان فعالیتی برای ایجاد اشتغال در منطقه، و توجه به گردشگری روستایی بانام اقتصادی که مکمل کننده کشاورزی است، باعث مشارکت مردم در گسترش گردشگری در منطقه می شود.
- ۵- با توجه به وجود کوهستانی بودن منطقه و همچنین با احداث سد و ایجاد دریاچه کارون ۳ این منطقه پتانسیل بالایی برای برگزاری تفریحات سالم و برگزاری ورزش ها و فعالیت های کوهنوردی، صخره نوردی، شنا، قایق سواری و همچنین فعالیت های وابسته دارد که با ایجاد امکاناتی می توان موجب گسترش گردشگری در منطقه و همچنین زمینه های مناسبی را برای اشتغال در این بخش فراهم کند.

- ۶- سرمایه‌گذاری دولت و نهادهای خصوصی سرمایه‌گذار در زیرساخت‌های توسعه گردشگری، و ارائه تسهیلات لازم به سرمایه‌گذاران بخش خصوصی و ایجاد انگیزه برای آن‌ها از طریق اعطای وام‌های کم بهره برای احداث واحدهای اقامتی، پذیرایی و ایجاد مراکز تفریحی فعال باعث ایجاد امکاناتی برای گردشگران و همچنین ساکنان خود منطقه شده و باعث توسعه گردشگری می‌شود.
- ۷- ارائه تسهیلات ویژه و برگزاری تورهای طبیعت‌گردی و روستاگردی و برگزاری جشنواره‌های فصلی برای معرفی آداب و رسوم و جاذبه‌های گردشگری طبیعی و روستایی این بخش خصوصاً در ایام بهار و تابستان، که گردشگران بیشتری در منطقه حضور دارند باعث آشنایی گردشگران با آداب و رسوم منطقه شده و با آشنایی گردشگران با جاذبه‌های گردشگری منطقه باعث معرفی جاذبه‌های گردشگری منطقه به دوستان و آشنایان خود می‌شوند و به توسعه گردشگری کمک می‌کند.
- ۸- کمبود امکانات رفاهی به‌عنوان مانعی برای گسترش گردشگری در بخش دهدز می‌باشد که با افزایش خدمات و امکانات رفاهی از جمله احداث مسافرخانه، هتل، مهمانسرا، باعث می‌شود گردشگران در مدت زمان بیشتری در منطقه حضور داشته باشند و باعث رونق گردشگری شوند.
- ۹- احداث پارکینگ در محل‌های مناسب به‌خصوص در جاده‌های منتهی به روستاها و اراضی کشاورزی، که باعث از بین رفتن مزارع کشاورزی و پوشش گیاهی مجاور جاده‌ها شود، و باعث رضایت بیشتر گردشگران شود.
- ۱۰- با توجه به احداث سد کارون ۳ و وجود منابع آبی کافی در بخش دهدز و همچنین با توجه به ارتفاع بالا منطقه و همچنین مروری به پتانسیل بالایی که اراضی بخش دهدز در توسعه باغات دارند، به گونه‌ای که انواع مرکبات، انگور، انجیر، انار، هلو، زردآلو، همچنین در بخش خشکبار نیز محصولات گردو، پسته و بادام در سطح محدودی و در برخی روستاهای بخش دهدز از جمله، روستای شیوند، حاجی‌کمال، سادات حسینی، قلعه‌سردبالا کشت می‌شود. پس با توجه به پتانسیل تولید محصولات متنوع کشاورزی با انتقال آب از دریاچه کارون به اراضی کشاورزی بخش دهدز هم باعث توسعه اقتصادی در سطح منطقه شده و هم باعث گسترش و توسعه صنعت گردشگری خصوصاً گردشگری کشاورزی می‌شود.

منابع:

- اشتری مهرجردی، ا. (۱۳۸۳). اکوتوریسم و پایداری، جنبه‌ها و ویژگی‌ها. ماهنامه جهاد، سال ۲۴، شماره ۲۶۲.
- اکبری سامانی، ن.، بدری، ع. و سلمانی، محمد. (۱۳۹۱). برنامه ریزی راهبردی گردشگری روستایی با استفاده از ماتریس ارزیابی IFE و EFE (مطالعه موردی: بخش سامان - شهرستان شهرکرد). پژوهش‌های روستایی، سال سوم، شماره ۴.
- پاپلی یزدی، م.، سقایی، م. (۱۳۸۵). گردشگری پایدار (ماهیت و مفاهیم). انتشارات سمت. چاپ دوم، تهران.
- پورجعفر، م.، محمودی‌نژاد، ه.، ایلکا، ش.، عاقبت بخیر، ج. (۱۳۸۷). فراتحلیلی از ارزیابی رویکردهای توسعه گردشگری روستایی با تأکید بر تحلیل عوامل راهبردی (SWOT). علوم و تکنولوژی محیط زیست، شماره ۵۳.
- تقوایی، م.، پیرمادیان، ز. و صفرآبادی، ا. (۱۳۹۱). امکان‌سنجی توسعه اکوتوریسم در ناحیه سامان چهارمحال و بختیاری. فصلنامه علمی-پژوهشی فضای جغرافیایی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر. سال دوازدهم، شماره ۴۰.
- تودارو، م. (۱۳۶۴). توسعه اقتصادی در جهان سوم. (جلد ۱). ترجمه غلامعلی فرجادی. تهران: سازمان برنامه و بودجه.
- حسینی ابری، ح. (۱۳۸۰). مدخلی بر جغرافیای روستایی ایران. چاپ اول. اصفهان: انتشارات دانشگاه اصفهان.
- حیدری چیانه، ر. (۱۳۸۳). ارزیابی برنامه ریزی صنعت توریسم در ایران. رساله دکتری رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه تبریز.
- حیدری ساربان، و. (۱۳۹۲). تجزیه و تحلیل و بررسی اثرات گردشگری در مناطق روستایی شهرستان اردبیل، مطالعه موردی: دهستان سردابه. فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال سوم، شماره ۱.
- خاکپور، ب.، مافی، ع. و باوان‌پوری، ع. (۱۳۸۸). نقش سرمایه اجتماعی در توسعه پایدار محلی (نمونه: کوی سجادیه مشهد). مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای (۱۲).

- رضانژاد اصل بناب، هادی. و قاسم زاده، بهنام. (۱۳۹۲). تعیین محدوده‌ی آسایش اقلیمی در جهت برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری روستایی (مطالعه موردی: روستای نمونه گردشگری صور در شهرستان بناب. فصل نامه جغرافیا و برنامه ریزی شهری چشم انداز زاگرس، سال پنجم، شماره ۱۷.
- رضوانی، م. (۱۳۸۳). مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران. تهران: انتشارات قومس. چاپ اول.
- رکن‌الدین افتخاری، ع. و قادری، ا. (۱۳۸۱). نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی (نقد و تحلیل چهارچوب‌های نظریه‌ای). مدرس. دوره ۶. شماره ۲.
- زدان، م. و منصوربهمنی، م. (۱۳۹۴). گردشگری روستایی و اصول توسعه گردشگری. همایش ملی عمران و معماری با رویکرد توسعه پایدار. زیاری، ک. (۱۳۷۸). اصول و روش‌های برنامه‌ریزی منطقه‌ای. یزد، دانشگاه یزد.
- سعیدی، ع. (۱۳۸۴). مبانی جغرافیای روستایی، انتشارات سمت، چاپ پنجم.
- سقای، م. (۱۳۸۲). بررسی قابلیت‌های گردشگری در ایران. پایان نامه کارشناسی ارشد. مشهد: دانشگاه فردوسی.
- شکوئی، ح. (۱۳۷۵). اندیشه‌های نو در فلسفه جغرافیا. (جلد ۱). تهران: انتشارات گیتاشناسی.
- قادری، ز. (۱۳۸۳). اصول برنامه‌ریزی توسعه پایدار گردشگری روستایی. چاپ اول. انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.
- قدیری معصوم، م.، محمدجانی، م. و ایمانی، ب. (۱۳۸۹). نقش گردشگری در توسعه پایدار روستایی. مجله علوم جغرافیایی، شماره ۴.
- لطیفی، غ. (۱۳۸۳). نقش و اهمیت توسعه فرهنگی در فرایند توسعه شهری پایدار. ماهنامه اطلاعات سیاسی اقتصادی. سال هیجدهم، شماره ۷۸.
- محمدی ده‌چشمه، م. و زنگی‌آبادی، ع. (۱۳۷۸). امکان‌سنجی توانمندی‌های اکوتوریسم استان چهارمحال و بختیاری به روش SWOT. مجله محیط‌شناسی، سال ۳۴، شماره ۴۷.
- مرادنژادی، ه. (۱۳۸۲). توریسم و توسعه روستایی در ایران. ماهنامه جهاد. سال ۲۳، شماره ۲۵۶.
- مرادی مسیحی، و. و قاسمی، ع. (۱۳۹۳). نقش گردشگری در توسعه اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی شهرستان بهشهر. فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی. سال سوم. شماره ۲.
- مرکز آمار ایران، سرشماری نجومی مسکن. (۱۳۸۵). درگاه آمار ایران www.sci.org.ir.
- ملکی، س. (۱۳۹۰). درآمدی بر توسعه پایدار شهری. انتشارات دانشگاه شهید چمران اهواز. چاپ اول.
- مهدوی، م. و نجفی کانی، م. (۱۳۸۴). دهیاری‌ها، تجربه‌ای دیگر در مدیریت روستاهای ایران (نمونه موردی: دهیاری‌های استان آذربایجان غربی). پژوهش‌های جغرافیایی.

Attfeld, R. and Mikins, B. (1992). International justice and third world. London. Routledge.

Augustin, M. (1998). Natoinal Strategies for rural Tourism development and Sustainability The experience Journal of Sustainable Tourism.

Barbour, J. (1993). Ethics in an age of technology. San Francisco: Harper Collines.

Butler, R. (2002). Ecotourism-Hasid achieved Maturity or HAS the Bubble Burst Pacific Rim yourism2000, New Zealand.

Dgekc, S. (2007). Some Structures and Principles of Sustainable Rural Tourism; Available on ceeol. Com/ aspx/getdocument. aspx? Logid= 5& id288-9627.

Elkin, T. McLaren, D. & Hillman, m. (1991), Reviving the city: Towards Sustainable urban development, friends of the Earth, London.

Elliott, J. (1997). Tourism: Politics and Public sector Management, London: Routledye.

Greenwood, J. (1999). Interpretations of Sustainable Agriculture in a Canadian Context. In Bryant, R. and Marois, C. (eds). The Sustainability of Rural Systems, 68-76, University of Montreal, Montreal.

Kerr, B. and others. (1999). Politics, Policy and Regional Tourism Administration: A Case Examination of Scottish Area Tourism Board Funding", Tourism Management, 22.

- Lanea, B. (1994). What is Rural Tourism: In B. Bramwell and B. Lanea (Eds). Rural Tourism and Sustainable Rural Development. Clevedon Channel View Publication.
- Newman, p., KentWorthy, J. (1999). Sustainability and Cities, Overcoming Automobile Dependence, Island Press, USA.
- Opperman, M. (1996). Rural Tourism in Southern Germany, Annals of Tourism Research, Vol 13, No,1.
- Ramanauskiene, J. and others .(2006). Marketing Solution In Rural Tourism Development In Lithuania, Economical Journal, 7(74).
- Reinhold, T., Diara, A. (2000). The role of the Tourism in development planning, Departement of Business management.
- Sebele, L. (2010). community- based tourism ventures, benefits and Challenges: Khama Rhino sanctuary Trust, central District, Botswana. Journal of tourist Management,31.
- Sharpley, J. (1997). Rural Tourism: An Introdution, Thomson Business Press, London.
- Slee, B. et al. (1997). The Economic impact of Alternative Types of Rural Tourism. Journal of Agricultural Economics. Vol. 48, No. 2.
- United Nations Population Fund. (2002). Indicators for Population and Reproductive Health Programmes. Technical and Policy Division, October 2002.

